



SAVOIR-VIVRE®

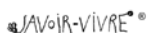
Creat cu pasiune și savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

B E R T R A N D M E Y E R - S T A B L E Y

12 *creatori care au schimbat istoria*

traducere din limba franceză de
SVETLANA CÂRSTEAN





Colecție coordonată de Dana MOROIU

Bertrand Meyer-Stabley
12 COUTURIERS QUI ONT CHANGÉ L'HISTOIRE
© Pygmalion (department of Flammarion), Paris, 2014

© Baroque Books & Arts®, 2015

Imaginea copertei: Ana WAGNER
Concepție grafică © Baroque Books & Arts®
Lector: Emma COCIMAROV

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MEYER-STABLEY, BERTRAND

12 creatori care au schimbat istoria / Bertrand Meyer-Stabley;
trad.: Svetlana Cârstean. – București: Baroque Books & Arts, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-8564-33-3

I. Cârstean, Svetlana (trad.)

687

929

Această carte, publicată în cadrul Programului de sprijin pentru publicare „Nicolae Iorga”, a beneficiat de susținerea Institutului Francez din România și a Institutului Francez din Paris.



Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Niciun fragment din această lucrare și nicio componentă grafică nu pot fi reproduse fără acordul scris al deținătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

„Trebuie să ai mult haos înăuntrul
tău ca să dai naștere unei stele care
dansează.“

NIETZSCHE

Introducere

Au avut stofă de eroi! În trecerea lor prin regatul efemerului, doisprezece creatori au lăsat în urma lor mai mult decât o marcă: o amprentă unică. Și-au îmbrăcat epoca folosindu-și curajul și inspirația și au scris astfel o pagină din istoria ei.

Inventată de Worth în timpul celui de-al Doilea Imperiu pentru a răspunde nevoilor specifice noii clase burgheze, creația haute couture pariziană, cu prezentările ei și schimbările în funcție de sezon care se practică și astăzi, a cunoscut și ea bătălii pentru *Hernani*¹, valuri înalte care s-au spart apoi și războaie de dantelă.

Din 1858, data lansării lui Worth, până în 1939, înainte de izbucnirea războiului, numărul celor mai importanți nou-veniți, bărbați și femei, este aproape același. Dintre bărbați: Worth, Doucet (1870), Beer (1877), Redfern (1886), Doeuillet (1899), Poiret (1903), Martial și Armand (1910), Beschoff, Premet (1912), Patou (1914), Lelong, Molyneux imediat după Marele Război, în 1919, Piguet (1923),

¹ Trimitere la polemicile stârnite de reprezentația piesei *Hernani*, de Victor Hugo, din 1830.

Rochas (1925), Balenciaga (1937). Dintre femei: Lafferrère (1869), Jeanne Lanvin (1886), Paquin (1893), surorile Callot (1896), Mme Cheruit (1901), Drecoll (Mme Havet în 1905), Jenny (1910), Augusta Bernard (1912), Madeleine Vionnet (1913), Chanel (1920), Louise Boulanger (1924), Bruyère (1926), Marcelle Dormoy (1927), Schiaparelli (1928), Maggy Rouff (1929), Nina Ricci (1932) și Alix (Mme Grès în 1934). Ele au trecut la asaltul citadelei masculine. Femeile au adus tehnica impecabilă, gustul pentru finisaj, știința foarfecilor, a aței și a acului. Și-au croit drum spre artă prin poarta strâmtă a meseriei. Cât despre bărbați, ei au urmat de obicei procesul invers: au plecat de la inspirație pe care mai apoi au adaptat-o mai mult sau mai puțin exigențelor meseriei. De aceea au inovat mai ușor, lăsându-se purtați mai întâi de exuberanța artistică.

Perioada de după război a consacrat însă definitiv hegemonia bărbaților, care au preluat frâiele modei: Jacques Fath, Pierre Balmain, Christian Dior, Hubert de Givenchy, Pierre Cardin. Anii șaizeci au dat un plus de forță tăvălugului masculin prin lansarea lui Yves Saint Laurent, André Courrèges și Paco Rabanne. Deceniul următor a asistat la apariția lui Karl Lagerfeld, Jean-Louis Scherrer și Marc Bohan; anii optzeci i-au aparținut lui Jean Paul Gaultier și lui Christian Lacroix și, în sfârșit, anii nouăzeci i-au primit pe cei doi copii teribili britanici: Alexander McQueen și John Galliano. Unul dintre ei a sfârșit prin a se sinucide, celălalt prin a cădea de pe podiumul său, punând punct epocii fastuoase și electrizante a creatorului-star.

După acest moment, stilisții-vedetă au luat puțin câte puțin locul marilor creatori. Creația haute couture nu mai este azi lide-rul noilor tendințe. Dar asta nu înseamnă că te face să visezi mai puțin. Înainte de a fi o industrie de lux, ea este o stare sufletească, o emoție, un tempo. A abandona acest concept complet abstract ar însemna amputarea de la vârf a piramidei modei. A o lipsi de arsenalul ei cel mai puțin convențional.

Cei doisprezece creatori reuniți aici au răsturnat tradiția, au modelat aparențele, au alimentat pasiunile și au catalizat o întreagă economie. Mai bine de o sută cincizeci de ani pe planeta modei unde istoria rivalizează cu efemerul, cunoașterea cu frivolitatea, plăcerea aparențelor cu cea a seducției.

CHARLES FREDERICK WORTH

Cel care a inventat moda haute couture pariziană e un englez: Charles Frederick Worth. De fapt, evoluția costumului și dezvoltarea industriei confecțiilor către anul 1850 conțineau deja toate condițiile necesare acestei apariții; exista o nișă care putea fi cucerită și Worth a făcut-o. Și asta datorită împărătesei Eugénie și curții de la Tuileries care l-au protejat. Spaniola avea să devină în mod evident cea mai celebră clientă a lui. Încrederea, fidelitatea și prietenia ei l-au lansat definitiv și au făcut din el creatorul de haine exclusiv al curților europene. Un englez a creat ceea ce numim *french touch*¹: rușine să-i fie celui care se gândește la prostii!²

De la Agnès Sorel la Madame Tallien, de la ducele de Joyeuse la Brummell, primii creatori de modă au fost,

¹ *French touch*: amprenta tipic franțuzească, ușor recunoscutibilă.

² Povestea acestei expresii, pe care autorul nu o folosește întâmplător în acest context, este următoarea: se spune că, la un bal, la Calais, Catherine Montagu, contesă de Salisbury, amanta regelui Eduard al III-lea, a lăsat să-i cadă jartiera, în timp ce dansa. Suveranul a ridicat-o. Pentru a nu-i încuraja pe cei care făceau glume pe seama acestui gest, regele a spus printre altele: *Honni soit qui mal y pense!* Ordinul Jartierei pare a fi fost instituit în jurul anului 1340 și deviza lui a fost de la bun început această sintagmă în franceză.

încă de pe la sfârșitul Evului Mediu, acele rare persoane elegante care, la fiecare curte, erau suficient de frivole, de perseverente, încât să-și impună creațiile vestimentare și să dea tonul. Pentru ei, modistele, coaforii, creatorii de accesorii, parfumierii și croitorii de mănuși, o întreagă cohortă de furnizori anonimi, produceau tot ce era mai bun în materie de artizanat de mare virtuozitate. Atâtea talente, legate de spiritul clienților, au făcut din Paris capitala eleganței.

Adoptate, răspândite, imitate în mediul european al fericiților lumii, modele și-au urmat astfel cursul, până în timpul domniei lui Louis-Philippe. În cicluri destul de lungi pentru ca fiecare să se suprapună perfect peste o anumită epocă. Astfel, femeii care fuseseră frumoase înainte de Revoluție încă purtau, mult după Waterloo, podoabele din tinerețe. Până în vremea celui de-al Doilea Imperiu, fiecare clientă aducea ea însăși croitoreselor și maeștrilor croitori țeșăturile pe care aceștia nu aveau încă dreptul să le vândă. Evoluția economică și socială din secolul al XIX-lea impunea o regularizare a fluxului tot mai mare de noi elegante.

Englezul Charles Frederick Worth, stabilit la Paris, a fost primul care a avut ideea strălucită de a propune modele originale, realizate din propriile stofe, după măsurile fiecărei cliente în parte. A avut și un al doilea moment de inspirație: ideea de a prezenta aceste modele pe manechine în carne și oase. Impunând și ca o toaletă semnată de el să se vândă la un preț cu mult superior celui de producție. Model-defilare-marcă... Astăzi putem măsura consecințele acestei triple inovații.

Dorința de a se face remarcă, imposibil de disociat de cea de îmbogățire, a asigurat rapid succesul creației haute couture. Nouă industrie pentru mâna de lucru, moda

haute couture a angajat imediat mii de muncitoare, al căror salariu anual ajungea la aproape o mie de franci, la valoarea din epocă a monedei. Asta în timp ce o elegantă privilegiată, bogată, consacra veșmintelor, fără accesorii, un buget de o sută de mii de franci aur. La cererea lui Napoleon al III-lea, nerăbdător să relanseze domeniul textil deja fragilizat, Worth a creat crinolina, promovată de primele top-modele din istorie: împărăteasa Eugénie și doamnele de la curte.

Dar cum a urcat atât de repede Worth treptele gloriei?

Charles Frederick Worth s-a născut pe 13 octombrie 1825 în orașelul Bourn, din districtul Lincoln. Era al șase-lea copil al lui William și Mary Worth. Într-o lume ca scoasă din paginile lui Dickens. Se sufoca în atmosfera ei mizeră; tatăl lui își risipea onorariile mici de avocat, în timp ce mama trebuia să pună deoparte fiecare bănuț ca să poată plăti datoriile uriașe. Abia împlinise unsprezece ani când a trebuit să renunțe la școală pentru a-și ajuta familia. Așa a ajuns muncitor într-o tipografie unde activitatea de fiecare zi era foarte dură.

Un an mai târziu, a părăsit acest mediu deprimant, ca să plece la Londra. A căutat el oare intenționat un loc de muncă în domeniul modei sau l-a găsit din întâmplare? A fost angajat foarte repede în Casa Lewis & Alenby din Regent Street care vindea podoabe, șaluri, mantouri, stofe. Luxul era acolo, palpabil pentru tânărul ucenic. Curând, cele mai frumoase catifele din Manchester nu mai aveau niciun secret pentru el, la fel ca stofele de lână sau mătăsurile. În același timp s-a familiarizat cu mecanismul comerțului britanic bine organizat, construit pe baze solide.

Adolescentul era foarte curios. Atunci când avea o clipă de răgaz, fugea la National Gallery. Fascinat în fața

tablourilor, lua notițe, creiona broderia unui costum, voluta unui pliu. Îl fascina un portret al reginei Elisabeta, se întorcea mereu la el. Strania verosimilitate a rochiei din brocart îl impresiona. La treisprezece ani, i s-a încredințat unul din posturile de casier la Casa Lewis & Alenby, o muncă foarte plictisitoare.

Anii treceau, nimic nu se schimba, nici șalurile, nici mantourile, nici mantilele, nici măcar toaletele clientelor: moda englezească ajunsese într-un punct mort. Doar fustele deveneau mai largi. Și mai lungi din cauza tinerei regine Victoria, care, lovindu-se la un picior, l-a acoperit cu poala rochiei la o recepție de la palatul Saint-James. Suficient pentru ca toate doamnele să-și dea rochiile la lungit.

Cât despre Charles Frederick Worth, el era în căutarea a ceva nou. Răsfoia *Little Messenger of Parisien Costumes* sau chiar și ziarul pur parizian *Estafette des Modes*. Ce diferită părea moda la Paris!

Cu mustața lui de cuceritor, nu s-a îndoit nici măcar o clipă că Franța îl va primi cu brațele deschise. A luat cea mai importantă decizie a vieții lui: aceea de a pleca la Paris la numai douăzeci de ani. A părăsit ceața englezească în 1845 ca să ajungă în capitala franceză. Următorii doi ani, în care a fost angajat al magazinelor de țesături, i-au permis să se familiarizeze cu limba lui Molière.

Tânărul Worth a obținut curând un loc de muncă la Opigez și Chazelle, Casa Gagelin, unde se găseau toate articolele de modă feminină, de la stoffe la mantouri și cape. Casa era la numărul 83 pe rue Richelieu, în inima comerțului eleganței. A rămas acolo timp de unsprezece ani, din 1847 până în 1858. Desena, făcea proiecte, pune la punct idei noi. Calitățile sale tehnice au ieșit la suprafață: el a adus casei perfecțiunea croielii care a făcut reputația

croitorilor englezi. Această artă a croiului, adăugată la șicul parizian, avea să asigure triumful rochiei franceze în cadrul expozițiilor internaționale.

Cea din 1885 a consacrat astfel fastul celui de-al Doilea Imperiu. Lumea întreagă și-a trimis acolo mulțimile și conducătorii. Expoziția a reprezentat pentru Worth primul triumf personal. O trenă de curte, brodată cu aur și perle, executată după schițele lui, a primit premiul întâi. Va povesti mai târziu că desenul broderiei a lezat, fără ca el să știe, onoarea napoleoniană: un intendent al curții a crezut că recunoaște într-unul din motivele broderiei crinii Bourbonilor. Cu toate acestea, trena lui lezmaiestate a fost imitată și recopiată apoi de toate casele regale.

Curând, una dintre vânzătoarele de la Gagelin se impunea în rolul de *girl-friend* a roșcatului englez. Romanul de dragoste și-a găsit *happy-end*-ul, iar domnișoara de la magazin, Marie Vernet, a devenit doamna Charles Frederick Worth și, mai mult decât atât, colaboratoarea soțului său. Pentru ea, va inventa el toalete, pălării, mii de capodopere în materie de accesorii și ea va ști să le poarte atât de bine, să le pună în valoare, astfel încât comenzile să curgă.

Worth era plin de idei. În loc să vândă pur și simplu țesături pentru rochii, de ce să nu facă rochii ca să le vândă? Proiectul i-a plăcut domnului Gagelin și s-au lansat în această aventură, dar la scurt timp, prea independent ca să rămână sub tutelă, Charles Frederick Worth s-a instalat pe rue de la Paix, la numărul 7, creând prima casă adevărată de modă în 1858.

Din acel moment a început să dea lovitură după lovitură. În loc să se mulțumească să execute toalete la cererea clientelor, a avut ideea de a crea un set de rochii pe care le-a propus spre purtare. Aceasta a fost prima colecție. În

loc să le prezinte la scară redusă pe păpuși minuscule din lemn, așa cum se obișnuia, sau pe manechine din răchită, le-a croit după măsurile soției lui, care le-a prezentat în saloanele sale sau chiar la curse, la Bois, la Deauville, la Operă. Ea a fost primul manechin.

Nathalie Harran¹, specializată în istoria costumului, spune: „Reușita lui Worth ține de mai mulți factori. Înainte de toate, ca un fin cunoscător ce era, el a propus realizarea de modele folosind stofe care se vindeau în buticul său, mătăsuri lyoneze în cea mai mare parte, pentru care avea exclusivitatea și pe care le cumpăra anglo. Prezentarea modelelor era gândită pentru a seduce clientele, care erau primite în saloanele lui luxoase. Unul dintre ele, «salonul luminii», recrea ambianța unei serate, pentru a putea observa efectul produs de diversele ținute în funcție de cernație și de lumină. Worth a fost cel dintâi care a avut ideea de a-și prezenta ținutele în mărime naturală, pe un model viu. Pentru asta, i-a cerut mai întâi să defileze lui Marie, soția sa, apoi a folosit sosii: femei tinere, cu alură distinsă, dar modeste, a căror asemănare cu clientele era uneori frapantă, și care treceau dintr-un salon în altul pentru a prezenta ținutele.” A pus în două camere spațioase scaune din catifea vișinie, care le permiteau clientelor să vadă modelele din toate unghiurile. Și așa a avut loc prima defilare de modă.

Această perioadă a fost pentru Worth una exaltantă. Oricine trăia pe atunci la Paris putea resimți acest tempo. Al Doilea Imperiu pare a fi fost simultan o epocă a muncii și una a plăcerilor. O epocă laborioasă, de mare dezvoltare

¹ Nathalie Harran, *La Femme sous le Second Empire*, Editura Errance, 2010.

industrială, de importante transformări; mijloacele de transport deveneau mai rapide, orașele se metamorfozau, Parisul era transformat. Se forma o aristocrație a oamenilor de afaceri animați de febra întreprinderilor și a speculațiilor. Clasa muncitoare devenea mai numeroasă, iar opoziția ei față de clasa patronală se acutiza.

O epocă a plăcerilor: niciodată lumea plăcerii nu a fost mai zgomotoasă; niciodată căutarea confortului și a distracțiilor nu a fost mai înverșunată: în teatre, pe bulevarde, la baluri și în saloane, echipajele somptuoase și modele fastuoase, existența nu era pentru privilegiați decât o mare sărbătoare, „sărbătoarea imperială”.

Worth își formase deja o clientelă importantă. Multe dintre clientele sale l-au urmat cu loialitate, în defavoarea Casei Gagelin. O singură nemulțumire îl obseda pe creator: împărăteasa îl ignora. Avea încredere deplină în două croitorese de lux celebre, Palmyre și Vignon. La ele comandase împărăteasa Eugénie cele cincizeci și două de toalete pentru nunta ei. Toate fabricile franceze de textile au fost impulsionate să producă cele mai somptuoase stofe, taftale, moaruri antice. Dar aceste două excelente artizane nu aveau suficientă anvergură ca să poată salva munca din manufacturile de mătase lyoneze de primele succese ale mașinilor de cusut. Worth, artist interesat de perfecțiune în mod absolut natural, adora jocurile de nuanțe și țesături, de umbre și reflexii, pe care artizanul nu le putea obține decât lucrând totul de mână și cu ajutorul tehnicilor seculare. Worth va juca această carte și se va arunca în cucerirea casei imperiale, cu o tehnică bine stabilită, rodată, îmbinând adulația, discreția și talentul.

La prima întrevedere, care i-a fost smulsă împărătesei¹ nu fără dificultate, el i-a prezentat o toaletă fastuoasă din brocart înflorat, ce reinterpreta în manieră franceză o veche broderie chinezească. Eugénie a strâmbat din nas.

„Nu acceptați, Maiestate, să o purtați pentru binele dragilor noștri muncitori din manufacturile de mătase lyoneze?” a insistat Worth.

„Domnule, ați putea să ne spuneți în ce fel ne vor nouă binele acești oameni?” a ripostat ea, cu un aer un pic afectat.

Spre norocul lui Worth și al Lyonului, împăratul și-a făcut intrarea teatrală chiar în acel moment al întâlnirii, cu privirea în zare, zâmbind gânditor și răsucindu-și mustața. Worth știa să fie elocvent. A insistat cu convingere vorbind despre importanța manufacturilor de mătase din Lyon pentru economia națională. Ce șef de stat nu ar fi înțeles acest limbaj? Eugénie a trebuit să cedeze și să-și comande primele ținute de la convingătorul englez. Succesul ei, după ce a îmbrăcat rochia de brocart, a fost atât de

¹ Pauline de Metternich este cea care a reușit să-l pună în legătură pe Worth cu împărăteasa Eugénie. Într-o dimineață a anului 1860, Pauline a primit vizita doamnei Worth, însărcinată să-i prezinte câteva crochiuri realizate de soțul său. El îi propunea să îi confecționeze una dintre toalete, la alegerea ei, la prețul pe care-l va fixa ea însăși, și asta doar pentru ca Pauline să devină una dintre clientele lui. Idee într-adevăr genială, pentru că Pauline a ales două toalete (pentru suma de 600 de franci), dintre care una era destinată balului de la Tuileries. Era vorba de o rochie din tul alb cu fir de argint, împodobită cu bănuței, pusă în valoare de o centură lată, din satin alb. Pauline a făcut imediat senzație cu rochia, reușind să atragă atenția. Dintr-o singură privire, împărăteasa a recunoscut în stilul ei mâna unui maestru. „Cine a făcut această magnifică toaletă?” „O nouă stea pe firmamentul modei” a replicat prințesa. „Va avea sateliți această stea, a spus împărăteasa. Transmiteți-i croitorului să vină să mă vadă mâine dimineață la ora zece.” „Worth era astfel lansat, iar eu pierdută, scrie Pauline, căci din acel moment nicio rochie nu a mai costat trei sute de franci. Worth a devenit îngrozitor de scump.”

mare, încât toate doamnele de la curte au ajuns s-o imite pe cea pe care întreaga Franță a supranumit-o curând „Falbala întâia”¹. Și, drept consecință imediată, între 1860 și 1870, la Lyon, numărul muncitorilor s-a dublat.

Ceea ce a făcut pentru producția de mătase Worth va face și pentru jais, dantela mecanică, pasmanterie, broderie, pentru „flori și pene”. A îmbogățit zece industrii. Creator pionier, el este și primul care a făcut din numele său o marcă, al cărei prestigiu a traversat granițele.

În notele sale autobiografice, Worth vorbește puțin despre împărăteasă: „Prima dintre creațiile mele pe care i-am prezentat-o a fost o rochie din tafta gri, împodobită cu panglici din catifea neagră, cu fusta și jacheta făcute să poată fi purtate împreună. Pe atunci asta era o noutate, deși apoi a devenit ceva banal. Împărăteasa a admirat mult rochia. «Dar, domnule Worth, mi-a spus ea, nu mi-ar plăcea să mă arăt în public într-o ținută atât de nouă. Trebuie să aștept să fie purtată de altcineva. În poziția în care mă aflu, nu pot să dau tonul în modă: trebuie să mă mulțumesc doar să urmez moda.» Prin urmare, contesa de Pourtalès a cumpărat-o. Abia după șase luni, i-am făcut una identică împărătesei care a purtat-o la cursele de la Vincennes.”

Faptul că alura împărătesei a devenit mai elegantă, mai aristocratică, s-a datorat, desigur, talentului lui Worth. I-a creat ținutele de dimineață, de prânz, de după-amiază, costumele de vânătoare sau pe cele pe care le purta la Biarritz, fără a le uita pe cele destinate călătoriilor în

¹ *Falbala*: volan, bucată de stofă, eventual plisată, cu care se împodobește o rochie sau draperiile. Ornamente folosite pentru împodobirea ținutelor vestimentare.

străinătate. Un reporter de la *La Vie parisienne* ne dă imaginea unei toalete semnate Worth și purtate de împărăteasă la Fontainebleau: „Era o rochie de o frumusețe regală; costumul idealizat al unei suverane, grav și vesel în același timp; maiestuos și idilic totodată. Fusta din tafta violet era croită pe bie, deschizându-se în față într-un evantai peste un jupon în dungi albe și violet, împodobit cu volane.”

Totuși, în particular, împărăteasa obișnuia să îmbrace haine de o simplitate care îi uimea pe cei din jur: cel mai adesea purta o rochie neagră, din țesătură de mătase sau din bumbac. Pentru dineurile obișnuite, îmbrăca o rochie uni, fie din satin alb, fie din catifea închisă la culoare, decoltată. Arbora un decolteu generos, încântată să-i fie admirați frumoșii ei umeri. Toate femeile de la curte se simțeau obligate s-o imite.

Curând renumele lui Worth s-a extins în toată Europa. A devenit creatorul de haine atestat la curțile europene. Elisabeta a Austriei purta ținutele lui¹. Gotha era gata să-l primească în paginile lui². Trebuie spus că se comporta ca un mare nobil. Abia ce era anunțată nașterea unui urmaș într-o familie domnitoare, că el și trebuia să pregătească un somptuos trusou, sau mai bine zis două trusouri de nou-născut:

¹ În cel mai celebru portret al ei pictat de Winterhalter, „Sissi” poartă o somptuoasă ținută semnată Worth. Tulul din mătase paietat era specific creațiilor lui din perioada anilor 1860. Pentru împărăteasa Elisabeta a Austriei a decis să paieteze rochia cu aur – motiv care se regăsește și în steluțele fixate în părul ei. Linia decolteului acestei ținute, care îi dezvăluie și îi înconjoară umerii, este îndulcită de valurile de tul ce se-nvoldurează ușor peste șolduri. Winterhalter a ilustrat aici felul în care executa Worth o asemenea rochie.

² *Gotha*, forma prescurtată pentru *Almanach de Gotha*, care a fost între 1763 și 1944 ghidul de referință al aristocrației și familiilor regale europene.

unul albastru și unul roz. Când afla dacă bebelușul regal sau imperial era băiat sau fetiță, expedia trusoul albastru sau pe cel roz cu urări diferite. Astfel mica prințesă, odată ajunsă la maturitate, avea să-i acorde cu ușurință protecția ei.

În ritmul acesta, toate celebritățile au ajuns curând să stea la coadă ca să fie îmbrăcate de el. Celebra Duse¹ îl bombarda cu telegrame – pe atunci era vorba de depeșe – pentru a-i cerși sfaturile. Cu toate că se scurseseră puțini ani de la instalarea lui Worth în rue de la Paix, el avea deja în rândurile strălucitei sale clientele, alături de împărăteasă, suverane și prințese străine, mondenele cele mai epatante, demimondenenele cele mai seducătoare.

După cum remarca o observatoare avizată: „Viața palpită, vibrează pe întreaga rue de la Paix. La ultimele etaje, atelierele; acolo, sute de muncitoare, din zori și până-n noapte, croiesc, cos, brodează, încrețesc volănașe peste volănașe, volănașe peste volane, volane peste volane, pentru fusta sub formă de clopot care va acoperi carcasa crinolinei. Pene, flori sunt cusute pe toci, berete, voaluri ușoare ca o boare, aruncate peste mici pelerine vesele.”

În timpul celui de-al Doilea Imperiu, moda nu se schimba niciodată decât la nivelul detaliilor. Pentru femei, crinolina, cu varietăți infinite de nuanțe și ornamente, a făcut ravagii aproape până la sfârșitul imperiului. Worth a afirmat că împărăteasa a acceptat crinolina pentru a-și ascunde sarcina – prințul imperial s-a născut în 1856. El spunea și că regina Victoria, aflată în aceeași situație, în aceeași perioadă, ar fi adoptat imediat această modă

¹ Eleonora Duse (1858–1924), una dintre cele mai mari actrițe ale timpului său, rivală a lui Sarah Bernhardt, pentru care de altfel avea o admirație profundă.

providențială. Afirmția e eronată. Femeile, în a doua jumătate a domniei lui Louis-Philippe, purtau deja rochii largi, încrețite în jurul taliei, pe care corsetul o strângea în așa fel încât să fie cât mai mică posibil.

Specificul modei e mobilitatea. Printr-un fel de tendință naturală, ea a ajuns să amplifice și mai mult rochiile ample. Pentru a menține amplitudinea tot mai mare, a trebuit să se recurgă la jupoane puternic apretate, purtate câte două, trei sau chiar patru deodată. Blindată astfel, o femeie trebuia să deplaseze un întreg edificiu, care, chiar și fără a fi purtat de cineva, stătea în picioare.

În 1854, Alphonse Karr nota că femeile nu îndrăzneau încă să revină la panierile de răchită și la armături, dar că momentul era aproape. Și iată că momentul a sosit. „Crinolină” vine de la „păr de cal”¹. Crinolina era un jupon dotat în partea de jos cu o armătură din păr de cal, destinată să umfle fusta. Rigiditatea firului de păr de cal s-a dovedit curând insuficientă. Inventatorii l-au înlocuit cu arcuri de balenă, apoi cu cercuri din oțel. Aceste cercuri concentrice, precum cele cu care dogarii își înconjoară butoaiele, țineau rochia umflată și întinsă ca un montgolfier.

Dar dacă crinolina dădea amploare, ea nu era în schimb foarte practică. Multe femei influente recunoșteau și enumerau inconvenientele crinolinei. Rezervele lor țineau de amplitudinea veșmântului și de fragilitatea ornamentelor cu care acesta era supraîncărcat. Cu o trenă adesea foarte lungă pe care, la baluri și recepții, o prelungea și mai mult, Worth a avut darul de a face să înflorească tot felul de detalii sofisticate.

¹ *Crin*, păr sau coamă de cal.

Cuprins

Introducere	7
Charles Frederick Worth	9
Paul Poiret	31
Jean Patou	55
Cristobal Balenciaga.....	81
Christian Dior	105
Hubert de Givenchy.....	141
Pierre Cardin	167
Yves Saint Laurent.....	197
Karl Lagerfeld	251
Jean Paul Gaultier	289
Christian Lacroix	317
John Galliano.....	345
Repere cronologice	385
Bibliografie	387
Mulțumiri	390